Natalia Łukaszuk, Stanisława Nazaruk
Koło Naukowe Studentów Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej „Sówka”
Akademia Bialska im. Jana Pawła II

ŚRODOWISKO PRZEDSZKOLNE DROGĄ DO BUDOWANIA UMIEJĘTNOŚCI MIĘDZYOSOBOWYCH DZIECKA. PRZYKŁADY Z PRAKTYKI PEDAGOGICZNEJ

Streszczenie
Umiejętności międzyosobowe to jedne z najważniejszych umiejętności w życiu człowieka. Od tego w jakim stopniu dziecko je opanuje, zależy jego nauka w szkole podstawowej i funkcjonowanie w społeczeństwie, nie tylko w okresie dzieciństwa, ale również na kolejnych etapach życia. Biorąc pod uwagę oczekiwania dziecka jako podmiotu wychowania i edukacji, zauważono potrzebę przeprowadzenia badań pedagogicznych o charakterze diagnostycznym w wybranych przedszkolach. Celem badań było poznanie poziomu umiejętności międzyosobowych dzieci uczęszczających do przedszkola. W analizach zgromadzonego materiału starano się uzyskać odpowiedź na postawiony główny problem badawczy, który brzmiał: Jaki poziom umiejętności międzyosobowych charakteryzuje dzieci w wieku przedszkolnym? Badania przeprowadzono w dwóch grupach przedszkolnych, jedną stanowiły dzieci w wieku 4-5 lat, drugą dzieci starsze w wieku 6 lat. Ogółem w badaniach uczestniczyło 50 dzieci. Badania przeprowadzono w roku szkolnym 2022/2023 przy użyciu arkusza obserwacji dziecka przedszkolnego. Wymieniony arkusz wypełniły dwie nauczycielki pracujące z dziećmi z dwóch grup wiekowych. Wyniki badań pokazały, że umiejętności międzyosobowe dzieci są na poziomie dobrym. Znaczna większość z badanych dzieci wykazuje duży zakres wymienionych umiejętności.

Abstract
Interpersonal skills are some of the most important skills in a person’s life. The extent to which he or she masters them, determines his or her learning in primary school and functioning in society, not only during childhood but also in the subsequent stages of life. Given the expectations of the child as a subject of upbringing and education, the need for a diagnostic pedagogical study in selected kindergartens was noted. The aim of the research was to find out the level of interpersonal skills of the children attending the kindergarten. In the analyses of the collected material, an attempt was made to obtain an answer to the main research problem posed, which was: what level of interpersonal skills characterises preschool children? The research was conducted in two pre-school groups, one consisting of children aged 4-5 years and the other of older children aged 6 years. A total of 50 children participated in the study, which was carried out during the 2022/2023 school year using a preschool

child observation sheet. The aforementioned sheet was completed by two teachers working with children from the two age groups. The results showed that the children's inter-personal skills are at a good level. The vast majority of the surveyed children show a large range of the mentioned skills.

Słowa kluczowe: dziecko, przedszkole, wiek przedszkolny, umiejętności międzyosobowe

Wstęp

Kontakty z osobami wymagają od każdego z nas posiadania umiejętności międzyosobowych. Niezbędnym elementem tego procesu jest kształcenie tych umiejętności już u dziecka w wieku przedszkolnym podczas zabawy tak, aby nie miało w szkole trudności głównie z nawiązywaniem kontaktów, czy wejściem w grupę rówieśników. Umiejętności społeczne są nam bardzo potrzebne, nasze życie w dużym stopniu zależy od innych ludzi, właściwych kontaktów z nimi. Od każdego z nas społeczeństwo oczekuje kontaktów międzyosobowych. Poradzenie sobie z umiejętnością współżycia i współdziałania z innymi, prowadzi do dużego zadowolenia z życia. Przede wszystkim dlatego sprawne funkcjonowanie w relacjach z ludźmi jest konieczną umiejętnością. Co więcej idealny okres dla rozwijania zdolności dziecka do uczenia się tych umiejętności, to czas przed rozpoczęciem nauki w szkole podstawowej. Rozwój umiejętności społecznych dziecka jest uzależniony od wychowania oraz jego własnych predyspozycji. Przede wszystkim znaczącą rolę w tym rozwoju pełnią rodzice, wychowawcy, opiekunowie i wszystkie osoby z otoczenia dziecka, ponieważ dzięki kontaktom z nimi rozwija ono swoje uzdolnienia (Bilewicz-Kuźnia, 2014). Dlatego tak ważne powinno być nabycie, a także kształcenie umiejętności międzyosobowych przez całe życie. Człowiek żyjący we współczesnym świecie nie może obejść się bez porozumiewania się z innymi ludźmi. Nasze życie w bardzo dużym stopniu uzależnione jest od osób trzecich. Otoczenie społeczne potrzebuje międzyosobowych kontaktów (McGinnis, Goldstein, 2003; Ogonowska, 2014). Człowiek jest istotą społeczną, a jego „(…) poczucie szczęścia w pełni zależy od umiejętności sprawnego komunikowania się z innymi ludźmi". Dlatego też, aby prawidłowo funkcjonować w środowisku społecznym, należy umieć porozumiewać się z innymi, podporządkować się, współpracować i współdziałać (Adler, Russell, Rosenfeld, 2007).

Pojęcie umiejętności międzyosobowych

Przez pojęcie umiejętności międzyosobowe rozumie się takie zachowania i czynności społeczne, które przede wszystkim ułatwiają porozumiewanie się i funkcjonowanie w różnorakich środowiskach i sytuacjach społecznych, dzięki nim człowiek osiąga swoje potrzeby i cele. Należą do nich takie sposoby postępowania z ludźmi, które budują wzajemne związki, a co

za tym idzie przyczyniają się do szczęścia i wszechstronnego rozwoju osobowości człowieka. Brak umiejętności międzyosobowych utrudnia kontakty z innymi, współdziałanie i współżycie (Kruszewska, 2010). W takim znaczeniu umiejętności międzyosobowych można wyróżnić: werbalne jak i niewerbalne porozumiewanie, sposoby wyrażania zgody oraz sprzeciwu, ocenianie i analizowanie stanów emocjonalnych innych osób, postępowanie według norm społecznych, właściwe wartościowanie sytuacji społecznych, kulturę współżycia i współdziałania z innymi (Smółka, 2008; Kruszewska, 2010).

Nabycie poprawnych stosunków międzyosobowych inaczej interpersonalnych oraz postawy zaangażowania jest uwarunkowane od inteligencji dziecka i przede wszystkim od doskonalenia i uczenia się. Jak pisze Elizabeth B. Hurlock: „Jeśli dziecko ma się nauczyć współżycia społecznego z innymi, musi mieć duże możliwości uczenia się. Im wcześniej będzie miało te możliwości, tym łatwiej nauczy się norm postępowania, co z kolei ułatwi mu przystosowanie się do grup społecznych" (Hurlock, 1985, s. 50). Kontakty społeczne są także w dużym stopniu związane z rozwojem procesów emocjonalnych, które mają wpływ na kontakty danej jednostki z otoczeniem (Miśkowiec, 2012). Co więcej w procesie nabywania zdolności interpersonalnych, osobowość jednostki spełnia funkcję integracyjną (Arendarczyk, Cegielska, Pindel, 2014). Z kolei bardzo dużo wczesnych przejawów rozwoju intelektualnego wydaje się mieć ścisły związek z reakcjami dziecka wobec innych ludzi (Skorny, 1987). Umiejętności interpersonalne szczególnie przezwyciężają trudności w osiąganiu celów, unikają bardzo wiele różnych konfliktów, zjednają sobie przyjaciół. Umiejętności międzyosobowe spełniają funkcję ułatwiającą nie tylko współżycie z innymi ludźmi, ale głównie służą zaspokajaniu potrzeb dziecka i osiąganiu przez nie celów (Brzezińska, Appelt, Ziółkowska, 2015; Hartley, 2006). Umiejętności międzyosobowe, to inaczej prawidłowe i udane funkcjonowanie w kontaktach z innymi, dzięki nim osiągamy cele społeczne, a przy tym zachowujemy bardzo dobre stosunki z partnerami relacji. Co więcej, bardzo istotne jest rozwijanie umiejętności interpersonalnych, bowiem zadowolenie dziecka, które z biegiem czasu staje się dorosłym człowiekiem oraz jego osobiste przystosowanie przynosi mu w życiu poczucie samospełnienia, będzie w znacznym stopniu zależało od właściwego współżycia i współdziałania oraz porozumiewania się z innymi ludźmi (Brzezińska, Appelt, Ziółkowska, 2015).

W świecie społecznym dziecka oprócz rodziny powoli zaczynają odgrywać większą rolę również jego rówieśnicy, co sprawia potrzebę przygotowania dziecka do tych zmian. Ilość czasu, jaką dziecko spędza z innymi rówieśnikami ma znaczenie w zakresie rozwinięcia przez nie umiejętności międzyosobowych. Czterolatki łatwiej nawiązują kontakty z innymi niż dwulatki, ponieważ są bardziej przygotowane przez środowisko przedszkolne, w którym spędzają więcej czasu w porównaniu do dzieci dwuletnich.

Również dzieci, które wychowywały się w żłobku łatwiej nawiązują kontakty społeczne. W okresie przedszkolnym następuje duża zmiana w życiu społecznym dziecka. Jego świat ograniczony do rodziny zaczyna wzbogacać się o bezcenne doświadczenia uzyskane w grupie rówieśniczej. Dziecko poszerza swój świat społeczny, ma większą swobodę ruchową, niż wcześniej i większą umiejętność w nawiązywaniu kontaktów międzyosobowych. Dzieci w wieku od dwóch do sześciu lat stają się aktywnymi jednostkami. W tym okresie następuje również rozwój mowy, która w znacznym stopniu wpływa na kształcenie umiejętności międzyosobowych. We wskazanym przedziale wiekowym dziecko przystosowuje się do innych i włącza się w zabawy w grupie rówieśniczej. Przedszkole, jako placówka oświatowa wpływa na przygotowanie dziecka do aktywnego udziału w życiu społecznym i przygotowuje do podjęcia nauki w szkole podstawowej (Nazaruk, Marchel, 2016).

Należy stwierdzić, że rola przedszkola we wspomaganiu i doskonaleniu kontaktów międzyosobowych dziecka jest bezcenna. Zgodnie z *Podstawą programową wychowania przedszkolnego*, aby uzyskać cele wychowania przedszkolnego, powinno się wspomagać rozwój i kształcić w zakresie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, jednakowe funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych. Rozbudzanie zaciekawienia otaczającym światem przez zadawanie pytań i dostarczanie radości odkrywania. Dziecko kończące wychowanie przedszkolne:

- obdarza uwagą dorosłych i dzieci, tak aby rozumieć to, czego oczekują i co mówią oraz bardzo grzecznie zwraca się do innych;
- stosuje się do zasad obowiązujących w społeczności dziecięcej, stara się współdziałać w zabawach i w sytuacjach zadaniowych oraz w świecie dorosłych;
- bez pomocy innych w miarę radzi sobie w sytuacjach życiowych i stara się przewidywać konsekwencje swoich zachowań;
- rozumie, że nie należy chwalić się bogactwem i sprawiać przykrość dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach, a także, że nie należy wyśmiewać i szykanować innych (Dz.U. z 2017, poz. 356).

Mając na uwadze znaczenie budowania umiejętności międzyosobowych u dzieci w aspekcie ich przygotowania do życia w społeczeństwie, nie tylko w okresie dzieciństwa, ale również na kolejnych etapach życia oraz biorąc pod uwagę oczekiwania dziecka jako podmiotu wychowania i edukacji, zauważono potrzebę przeprowadzenia badań pedagogicznych o charakterze diagnostycznym w wybranych przedszkolach. Główny problem badań sformułowano w formie pytania: Jaki poziom umiejętności międzyosobowych charakteryzuje dzieci w wieku przedszkolnym?

Problem główny uszczegółowiono w kilku pytaniach:

1. Czy dziecko nawiązuje kontakty międzyosobowe ze swoimi rówieśnikami w grupie przedszkolnej?
2. Czy dziecko potrafi porozumieć się ze swoimi rówieśnikami?
3. Czy dziecko wykazuje kulturę współdziałania i współżycia ze swoimi rówieśnikami podczas zabawy?
4. Czy dziecko jest towarzyskie?
5. Czy dziecko wyraża zgodę oraz sprzeciw podczas zabawy?
6. Czy dziecko wykazuje znajomość norm i wartości społecznych podczas zajęć w przedszkolu?
7. Czy występują różnice w kontaktach międzyosobowych uwarunkowane płcią?

Materiał i metoda

W badaniach wykorzystano metodę obserwacji (Łobocki, 2003). Jako narzędzie badawcze wykorzystano arkusz obserwacji dziecka przedszkolnego własnego autorstwa opracowany na potrzeby badań. Arkusz obserwacji obejmował tabelę z oceną umiejętności dzieci, składającą się z 18 pytań. Badania z użyciem arkusza obserwacji przeprowadzono wśród 50 dzieci z dwóch grup przedszkolnych, w wieku 4, 5 i 6 lat. Dobór osób do badań był celowy.

Nauczycielom na postawie arkusza obserwacji składającego się z 18 pytań z podziałem na płeć, dziewcząt i chłopców, przedstawiono 3 możliwości odpowiedzi i każda z nich była odpowiednio punktowana:

a) umiejętność całkowicie opanowana – 2 pkt.
b) umiejętność częściowo opanowana – 1 pkt.
c) umiejętność nie opanowana – 0 pkt.

Badaną grupę stanowiły dzieci w wieku 4 i 5 lat, w tym 11 dziewcząt i 14 chłopców, natomiast w starszej grupie było 12 dziewcząt i 13 chłopców. Ogółem 50 dzieci.

Terenem badań to przedszkole publiczne w Łosicach w woj. mazowieckim. Badania zrealizowano w roku szkolnym 2022/2023. Arkusz obserwacji dzieci został wypełniony przez dwie nauczycielki z dwóch grup wiekowych, dzieci 4–5-letnich oraz 6-letnich. Wyniki analizy punktów zdobytych zarówno przez dziewczęta jak i chłopców umieszczono w tabelach i na wykresach.

Analiza wyników badań w zakresie oceny umiejętności okazywania kultury współdziałania i współpracy

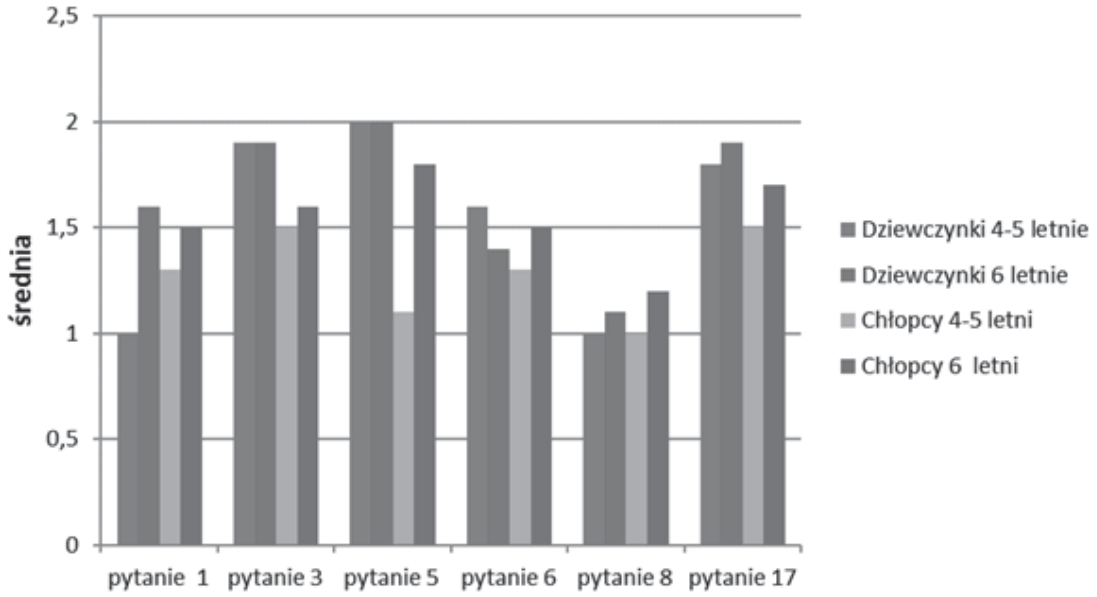
Współdziałanie i współpraca, to bardzo ważne elementy, które pozwalają utrzymać pozytywne relacje w grupie. Gdy osiągnięcie własnych celów zależne jest od osób trzecich, to wtedy mamy do czynienia ze

współdziałaniem. Każda aktywność dziecka i ciągłe kontakty z rówieśnikami pozwalają dziecku łatwiej nabywać podstawowe społeczne normy współżycia w grupie, doskonalą i uczą wspólnego postępowania w danych sytuacjach zabawy czy pracy. Zabawa powinna toczyć się w atmosferze współpracy, przyjaźni oraz wrażliwości w odniesieniu do dzieci potrzebujących pomocy. Współdziałanie dzieci w zabawie i współpraca ma na celu uświadomić dzieciom, jak ważne jest koleżeństwo, uczynność, tolerancja i dobroć.
Aby zbadać poziom tych umiejętności, w arkuszu obserwacji zostały sformułowane następujące pytania:
Pytanie 1. Czy dziecko współdziała i współpracuje ze swoimi rówieśnikami podczas zabawy?
Pytanie 3. Czy dziecko jest uczynne w stosunku do rówieśników podczas zabawy?
Pytanie 5. Czy dziecko jest tolerancyjne w stosunku do rówieśników podczas zabawy?
Pytanie 6. Czy dziecko jest wrażliwe na przeżycia rówieśników podczas zabawy?
Pytanie 8. Czy dziecko przyjmuje role przywódcze podczas zabawy?
Pytanie17. Czy dziecko wykazuje znajomość podstawowych norm i wartości podczas zabawy?
Wyniki oceny wypełnione przez nauczycieli z uwzględnieniem skali punktowej, przeliczono na średnie arytmetyczne i przedstawiono w tabeli 1 i rycinie 1.

Tabela 1. Średnie arytmetyczne ocen umiejętności dzieci dotyczące kultury współdziałania i współpracy z uwzględnieniem wieku i płci

Numer pytania	Umiejętności dzieci dotyczące wykazywania kultury współpracy i współdziałania			
	Dziewczęta		Chłopcy	
	4-5 lat	6 lat	4-5 lat	6 lat
1	1	1,6	1,3	1,5
3	1,9	1,9	1,5	1,6
5	2	2	1,1	1,8
6	1,6	1,4	1,3	1,5
8	1	1,1	1	1,2
17	1,8	1,9	1,5	1,7

Źródło: opracowanie własne

Rycina 1. Średnie arytmetyczne ocen umiejętności dzieci dotyczące wykazywania kultury współpracy i współdziałania

Źródło: opracowanie własne

Analizując powyższe dane można dostrzec, że w ocenie nauczyciela na pytanie dotyczące tolerancji, bardzo dobrze radziły sobie dziewczęta 4-5 i 6-letnie, co oznaczało, że chętniej niż chłopcy potrafiły poszanować zachowania innych, a także ich cechy. Jeśli chodzi o bycie uczynnym w stosunku do innych (pytanie 3) oraz znajomość podstawowych norm i wartości (pytanie 17) również lepiej radziły sobie dziewczęta. Pytanie 1 dotyczyło współpracy i współdziałania oraz pytanie 6 dotyczyło wrażliwości na przeżycia innych, w tym pytaniu chłopcy i dziewczęta radziły sobie na tym samym poziomie, przy czym nieznacznie lepiej dziewczęta. Pytanie 8 dotyczyło przyjmowania ról przywódczych. W tym pytaniu zarówno dziewczęta, jak i chłopcy w wieku 4-5 jak i 6 lat radziły sobie na tym samym poziomie.

Z analizy danych w tabeli 1 i ryciny 1 stwierdzono, że poziom umiejętności dotyczących okazywania kultury współpracy i współdziałania wśród dziewczynek i chłopców był podobny. Nieznacznie wyższe średnie uzyskały dziewczynki. Z powyższych danych można wywnioskować, że to dziewczęta były chętniejsze do współpracy i współdziałania niż chłopcy. Różnice te były jednak niewielkie i mogły wynikać z większej otwartości dziewczęta, a także takich cech jak: bycie przyjacielskim, tolerancja i uczynność, które lepiej opanowały niż chłopcy.

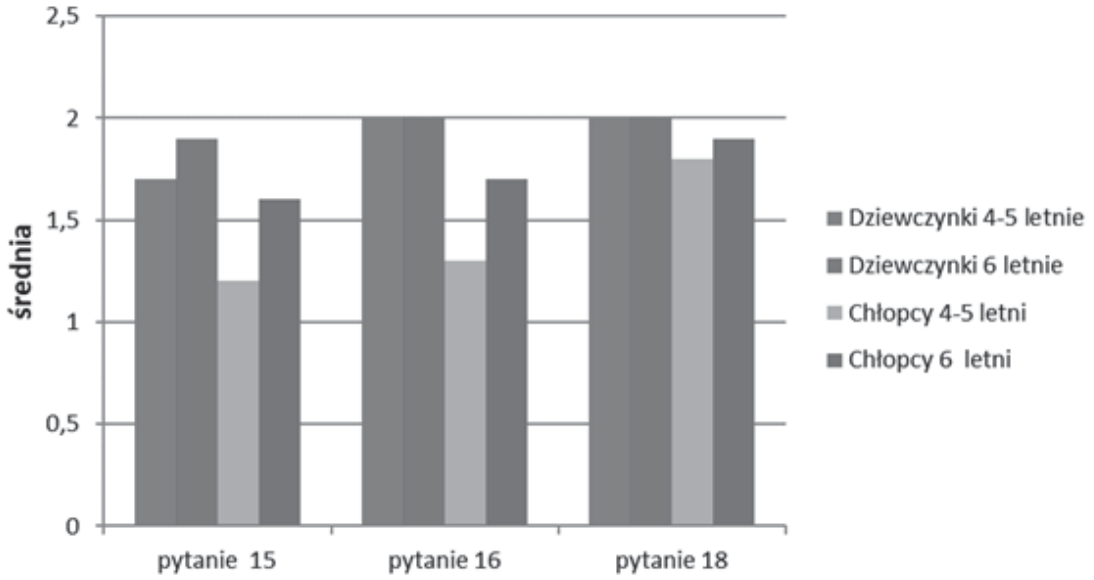
Analiza wyników badań w zakresie oceny umiejętności porozumiewania się

Porozumiewanie się jest podstawową umiejętnością prawidłowych kontaktów międzyosobowych. To, w jaki sposób dziecko porozumiewa się z innymi: werbalnie, niewerbalnie oraz, czy w kontaktach z innymi używa form grzecznościowych, za pomocą, których utrzymuje pozytywne relacje z innymi, przede wszystkim kształtuje się i nabywa w środowisku domowym i przedszkolnym. Słownym procesem komunikowania się ludzi jest porozumiewanie się werbalne, wynika z chęci i potrzeby wyrażenia pewnych treści. Natomiast komunikowanie się bez użycia słów to porozumiewanie się niewerbalne, zawiera wiele niewerbalnych sygnałów takich jak: mimika, gesty, wpatrywanie się, kontakt cielesny, niewerbalne sygnały głosowe, ubiór, zachowanie przestrzenne. Komunikaty werbalne sformułowane za pomocą precyzyjnych słów są przede wszystkim bardziej zrozumiałe, niż komunikaty niewerbalne. Aby zbadać poziom tych umiejętności, w arkuszu obserwacji zostały sformułowane następujące pytania:
Pytanie 15. Czy dziecko porozumiewa się werbalnie ze swoimi rówieśnikami podczas zabawy?
Pytanie 16. Czy dziecko porozumiewa się niewerbalnie ze swoimi rówieśnikami podczas zabawy?
Pytanie 18. Czy dziecko w kontaktach z innymi używa formy grzecznościowe podczas zabawy?
W tabeli 2 i rycinie 2 zawarto średnie arytmetyczne ocen nauczycieli na uprzednie pytania.

Tabela 2. Średnie arytmetyczne ocen umiejętności dzieci dotyczące porozumiewania się z uwzględnieniem wieku i płci

Numer pytania	Umiejętności dzieci dotyczące porozumiewania się			
	Dziewczęta		Chłopcy	
	4-5 lat	6 lat	4-5 lat	6 lat
15	1,7	1,9	1,2	1,6
16	2	2	1,3	1,7
18	2	2	1,8	1,9

Źródło: opracowanie własne

Rycina 2. Średnie arytmetyczne ocen umiejętności dzieci dotyczące porozumiewania się z uwzględnieniem wieku i płci

Źródło: opracowanie własne

Z analizy przedstawionych danych wynika, że dziewczynki 4-5 i 6-letnie w odpowiedziach nauczyciela na pytania numer 16 i 18, bardzo dobrze sobie radzą, otrzymały najwyższą średnią. Co oznacza, że dziewczynki porozumiewały się ze sobą niewerbalnie, a także stosowały formy grzecznościowe. W pytaniu nr 15 dotyczącym porozumiewania się werbalnego również dziewczynki uzyskały wyższe wyniki, przy czym nieznacznie wyższe dziewczynki 6-letnie. Najsłabiej radzili sobie chłopcy 4-5-letni w pytaniu dotyczącym porozumiewania się werbalnego, a także niewerbalnego.

Z analizy danych można stwierdzić, że dziewczynki w wieku 4-5 lat, jak i 6 lat lepiej porozumiewały się ze sobą, wynikało to z tego, że dziewczynki posiadały bardziej rozwiniętą mowę, większy zasób słów, posługiwały się pełniejszymi zdaniami. Jeśli chodzi o porozumiewanie się niewerbalnie to również dziewczęta były bardziej spostrzegawcze, trafniej odczytywały emocje innych.

Analiza wyników badań w zakresie oceny umiejętności towarzyskości

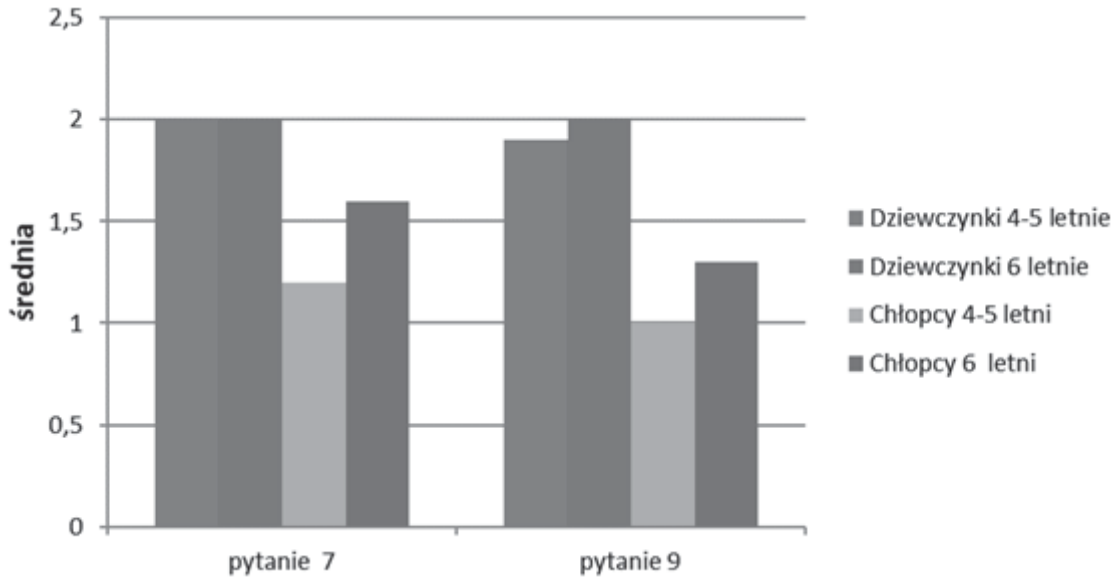
Towarzyskość jest bardzo istotną umiejętnością, która daje wiele możliwości kształcenia umiejętności międzyosobowych. Dzieci można podzielić na te, które bardziej potrzebują towarzystwa rówieśników, inne wolą pozostać w grupie jako obserwator i są zdecydowanie mniej chętne w nawiązywaniu kontaktów. Dzieci w wieku przedszkolnym najbardziej wolą przebywać w towarzystwie tej samej płci. W tym wieku również zaczynają się tworzyć przyjaźnie. Z kolei dzieci, które bardzo chętnie spędzają czas

w towarzystwie swoich rówieśników bardzo szybko nabywają umiejętności międzyosobowych.
Aby zbadać poziom tych umiejętności, nauczycielom zostały postawione poniższe pytania zapisane w arkuszu obserwacji.
Pytanie 7. Czy dziecko podczas zabawy z rówieśnikami jest towarzyskie?
Pytanie 9. Czy dziecko podczas zabawy z rówieśnikami chętnie przebywa w towarzystwie dzieci odmiennej płci?
W tabeli 3 i rycinie 3 zawarto średnie arytmetyczne ocen nauczycieli na wymienione pytania.

Tabela 3. Średnie arytmetyczne ocen umiejętności dzieci dotyczące towarzyskości z uwzględnieniem wieku i płci

Numer pytania	Umiejętności dzieci dotyczące towarzyskości			
	Dziewczęta		Chłopcy	
	4-5 lat	6 lat	4-5 lat	6 lat
7	2	2	1,2	1,6
9	1,9	2	1	1,3

Źródło: opracowanie własne

Rycina 3. Średnie arytmetyczne ocen umiejętności dzieci dotyczące towarzyskości z uwzględnieniem wieku i płci

Źródło: opracowanie własne

Analizując przedstawione na rycinie 3 dane można dostrzec, że dziewczęta były bardzo towarzyskie, w pytaniu 7 jak i 9 uzyskały wyższą średnią punktów niż chłopcy. Pytanie 7 dotyczyło towarzyskości. Dziewczęta już

od 4 roku życia były bardziej towarzyskie, niż chłopcy. Pytanie 9 dotyczyło chęci przebywania w towarzystwie odmiennej płci. W tym pytaniu również dziewczynki w opinii nauczycieli uzyskały lepsze wyniki, przy czym najlepsze wyniki uzyskały dziewczęta w wieku 6 lat. Chłopcy nie byli już tak towarzyscy, otrzymali niskie wartości punktów, najniższe 4–5-letni, co zobrazowano na danym wykresie.

Podsumowując powyższe dane można stwierdzić, że dziewczęta w wieku przedszkolnym zarówno w wieku 4-5, jak i 6 lat, były bardziej towarzyskie oraz chętniej przebywały w towarzystwie odmiennej płci, wynikało to z faktu, że są bardziej otwarte i przyjacielskie, a także szybciej dojrzewają.

Analiza wyników badań w zakresie oceny umiejętności podporządkowania się

Utrzymanie pozytywnych kontaktów międzyludzkich zobowiązuje człowieka do pewnych umiejętności. Bez wątpienia umiejętność podporządkowania się, umiejętność dostosowania się do wymagań danego zadania, zdolność ustępowania i nie właściwego narzucania swojej woli determinuje utrzymywanie poprawnych stosunków w grupie. Ważne jest to, gdy dziecko zacznie uczęszczać do szkoły. W wieku przedszkolnym w trakcie uczestnictwa we wspólnych zabawach dzieci uczą się tych umiejętności. Niemniej jednak coraz powszechniejsze staje się zjawisko utraty umiejętności dzieci do podporządkowania się, pragnienia dzielenia się z innymi i chęci ustępowania w różnych sytuacjach**.**

Aby zbadać poziom tych umiejętności, nauczycielom zostały postawione pytania do oceny umiejętności badanej grupy dzieci.

Pytanie 2. Czy dziecko podporządkowuje się innym rówieśnikom podczas zabawy?

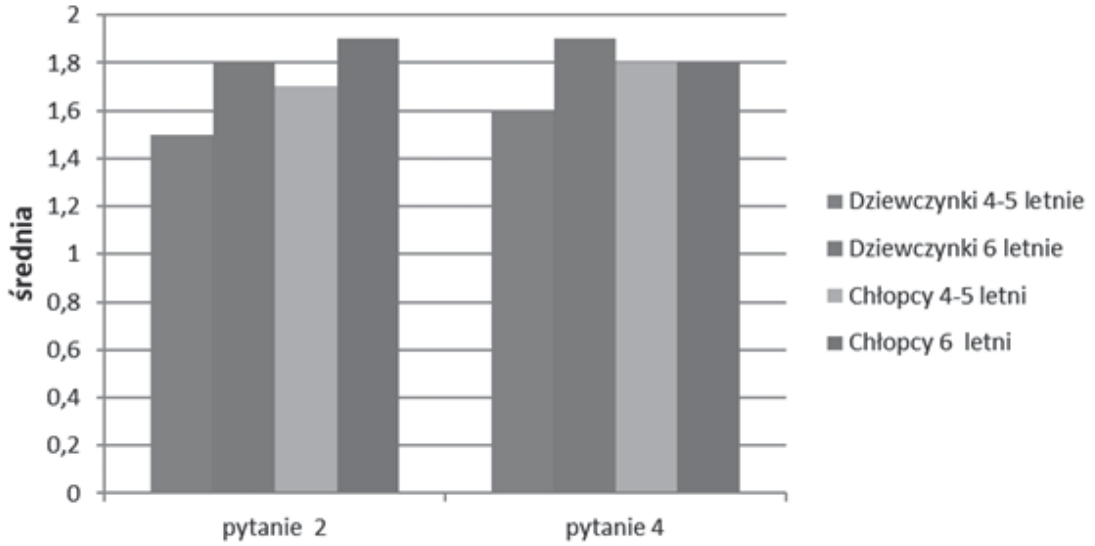
Pytanie 4. Czy dziecko podporządkowuje się regułom podczas zabawy?

W tabeli 4 i rycinie 4 zawarto średnie arytmetyczne wynikające z ocen nauczycieli na wymienione pytania.

Tabela 4. Średnie arytmetyczne ocen umiejętności dzieci dotyczące podporządkowania się z uwzględnieniem wieku i płci

Numer pytania	Umiejętności dzieci dotyczące podporządkowania się			
	Dziewczęta		Chłopcy	
	4-5 lat	6 lat	4-5 lat	6 lat
2	1,5	1,8	1,7	1,9
4	1,6	1,9	1,8	1,8

Źródło: opracowanie własne

Rycina 4. Średnie arytmetyczne ocen umiejętności dzieci dotyczące podporządkowania się z uwzględnieniem wieku i płci

Źródło: opracowanie własne

W ocenie nauczycieli w odpowiedzi na pytanie 2, dotyczące podporządkowania się rówieśnikom i w odpowiedzi na pytanie 4, dotyczące podporządkowania się regułom podczas zabawy, dziewczęta i chłopcy uzyskali zbliżone do siebie wyniki. W ocenie nauczycieli chłopcy 6-letni lepiej radzili sobie w pytaniu dotyczącym podporządkowania się innym. Dziewczęta 6-letnie natomiast uzyskały wyższe wartości średnie w pytaniu dotyczącym podporządkowania się regułom w zabawie. Najsłabiej poradziły sobie dziewczynki w wieku 4-5 lat w pytaniu 2, z ocen nauczyciela wynikało, że dzieci nie potrafiły jeszcze podporządkować się rówieśnikom.

Analizując powyższe dane można stwierdzić, że umiejętności dotyczące podporządkowania się były w dobrym stopniu opanowane przez dzieci, a dzieci nie miały problemów w podporządkowaniu się innym oraz regułom podczas zabawy. Wynikało to z faktu, że dzieci potrafiły prawidłowo wartościować sytuacje społeczne, oraz rozumiały zasady społeczne.

Analiza wyników badań w zakresie oceny umiejętności dotyczących negatywnych zachowań

Utrzymanie dobrych relacji z innymi jest jednym z przyjemniejszych doświadczeń w życiu. Formy zachowań, które utrudniają zawieranie kontaktów z innymi i budzą niepokój to przede wszystkim nieśmiałość, lęk, agresja oraz zachowanie konfliktowe. Nieśmiałość przejawia się wykazywaniem lęku, braku pewności siebie. U dzieci nieśmiałych kontakt z innymi rówieśnikami budzi lęk, dlatego wolą być obserwatorami, nie porozumiewają się z innymi. Takie dzieci w wieku przedszkolnym nie mają okazji

kształcić umiejętności interpersonalnych. Równocześnie szczególnie w wieku przedszkolnym dziecko wykazuje dużo form zachowań, które nazywają się aspołeczne. Zazwyczaj spotyka się agresję oraz zachowanie konfliktowe. Z agresja fizyczną można spotkać się, gdy dziecko jest sfrustrowane, rzuca przedmiotami, co wywołuje dalsze konflikty. Natomiast, gdy umiejętności językowe zaczynają bardziej rozwijać się, dzieci w wieku przedszkolnym przechodzą do agresji werbalnej. W taki oto sposób pokazują swój bunt. Z kolei zachowania konfliktowe, które często można dostrzec to łatwość irytacji, drażliwość, a także skłonność do kłótni.

Aby zbadać poziom tych umiejętności nauczycielom zostały postawione następujące pytania do oceny umiejętności badanej grupy dzieci.

Pytanie 10. Czy dziecko wykazuje brak pewności siebie podczas zabawy?

Pytanie 11. Czy dziecko wykazuje lęk podczas zabawy?

Pytanie 12. Czy dziecko łatwo się irytuje podczas zabawy?

Pytanie 13. Czy dziecko jest agresywne słownie w stosunku do rówieśników podczas zabawy?

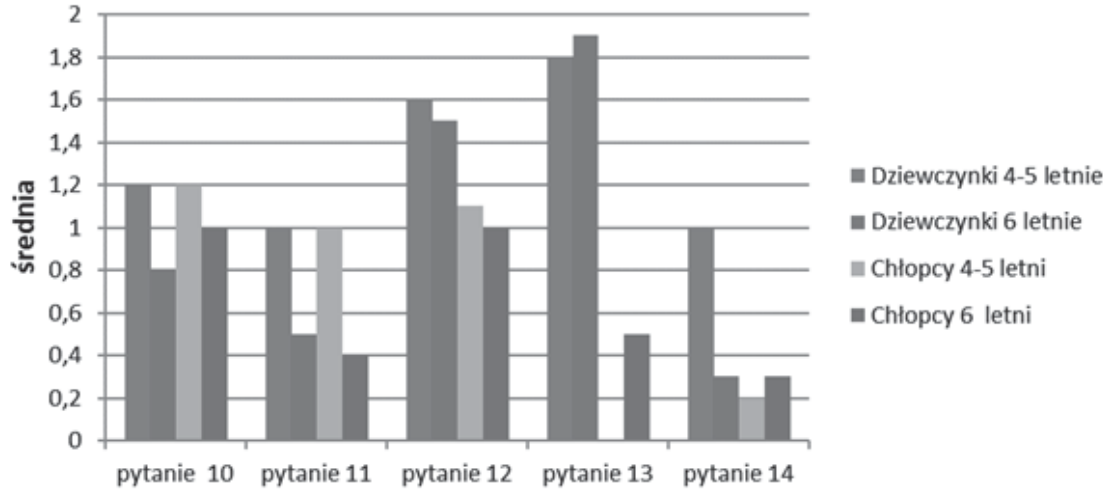
Pytanie 14. Czy dziecko jest agresywne fizycznie w stosunku do rówieśników podczas zabawy?

W tabeli 5 i rycinie 5 zawarto średnie arytmetyczne wynikające z ocen nauczycieli na uprzednie pytania.

Tabela 5. Średnie arytmetyczne ocen dzieci dotyczące negatywnych zachowań z uwzględnieniem wieku i płci

Numer pytania	Negatywne zachowania dziecka			
	Dziewczęta		Chłopcy	
	4-5 lat	6 lat	4-5 lat	6 lat
10	1,2	0,8	1,2	1
11	1	0,5	1	0,4
12	1,6	1,5	1,1	1
13	1,8	1,9	0	0,5
14	1	0,3	0,2	0,3

Źródło: opracowanie własne

Rycina 5. Średnie arytmetyczne ocen dzieci dotyczące negatywnych zachowań z uwzględnieniem wieku i płci

Źródło: opracowanie własne

Analizując powyższe dane można zauważyć, że w opinii nauczycieli dziewczynki 6-letnie, jak również 4–5-letnie były bardzo agresywne werbalnie (pytanie 13) oraz łatwo się irytowały (pytanie 12). Największy brak pewności siebie oraz lęk, na tym samym poziomie wykazywały, zarówno dziewczęta 4–5-letnie, jak i chłopcy 4–5-letni. Natomiast pytanie 14 dotyczyło agresji fizycznej, tutaj zarówno chłopcy, jak i dziewczynki wykazywały niską agresję fizyczną. Jednak bardziej agresywne fizycznie w opinii nauczycieli były dziewczęta w wieku 4-5 lat (w skali 0-2 zostały ocenione najwyżej na 1 pkt). Najniżej minimalnie w porównaniu do 6-latków, zostali ocenieni w tym pytaniu chłopcy w wieku 4-5 lat, co oznacza, że chłopcy nie wykazują agresji fizycznej. Analizując powyższe dane można stwierdzić, że negatywne zachowania, według ocen nauczycieli były na niskim poziomie. Wynikało to z tego, że dzieci wolały pozostać w pozytywnych relacjach z innymi. W tym okresie zmniejszenie negatywnych zachowań odzwierciedlał zanikający u przedszkolaka egocentryzm, coraz lepiej dziecko rozumiało myśli i uczucia innych. Co więcej dzieci w wieku przedszkolnym wiedziały kogo można zaatakować, a komu najlepiej ustąpić, taka wiedza służyła ograniczeniu agresji, a także negatywnych zachowań.

Podsumowanie i wnioski

Doświadczenie wskazuje, że w nabywaniu umiejętności międzyosobowych ważne jest prawidłowe porozumiewanie się, umiejętność współdziałania i współpracy z innymi, postępowanie zgodnie z normami, wartościami oraz co za tym idzie podporządkowanie się. Istotne jest także częste przebywanie z innymi, towarzyskość, która pomaga w doskonaleniu tych umiejętności.

Jednocześnie w trakcie rozwoju społecznego na doskonalenie umiejętności międzyosobowych niekorzystnie wpływają: brak pewności siebie, lęk oraz zachowania aspołeczne, takie jak agresja i zachowania konfliktowe.

Na podstawie analizy zgromadzonego materiału badawczego podjęto próbę uzyskania odpowiedzi na postawiony główny problem badawczy, który brzmiał: jaki poziom umiejętności międzyosobowych charakteryzuje dzieci w wieku przedszkolnym?

Wyniki badań pokazały, że ogólny poziom umiejętności międzyosobowych badanych dzieci można ocenić jako dobry. Znaczna większość dzieci wykazuje duży zakres tych umiejętności.

Konkludując należy stwierdzić, że umiejętności międzyosobowe dziecka w wieku przedszkolnym powinny być budowane, a następnie doskonalone, gdy dziecko zacznie uczęszczać do szkoły i w kolejnych etapach jego życia. Dziecko posiadające umiejętności międzyosobowe potrafi porozumiewać się z innymi, współpracować, podporządkować się innym, czy regułom, jest towarzyskie, a także pewne siebie. Zdobycie tych umiejętności, dowodzi o wysokim poziomie umiejętności międzyosobowych, co zapewni dziecku prawidłowe radzenie sobie w życiu. Warto zwrócić uwagę na fakt, że przeprowadzone badania, pozwoliły pokazać konieczność prowadzenia systematycznej diagnozy umiejętności międzyosobowych opartej na obserwacji zachowań dzieci, aby stwierdzić, jakie umiejętności dziecko opanowało, a jakie sprawiają trudności z ich opanowaniem. Przedstawiona w artykule propozycja wyników badań stanowi zaledwie pewien zarys koncepcji poznawania wymienionych umiejętności dzieci uwzględniając jednak istniejące w tym obszarze możliwości i ograniczenia do których należy zaliczyć małą liczebność badanej grupy. W celu weryfikacji, bądź potwierdzenia wniosków stwierdzonych w badaniach, szczególnie zasadne wydaje się przeprowadzenie ponownych badań na tej samej grupie po upływie określonego czasu.

Piśmiennictwo

1. Adler R.B., Russell F.P., Rosenfeld L.B. (2007), Relacje interpersonalne. Proces porozumiewania się. Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.
2. Arendarczyk A., Cegielska E., Pindel W. (2014), Ruch, odprężenie, ekspresja i tworzenie. Wychowanie w przedszkolu, 8, s. 34-35.
3. Bilewicz-Kuźnia B. (2014), Dar zabawy. Wydawnictwo Froebel Sp. z o. o, Lublin, s. 48.
4. Brzezińska A.I., Appelt K., Ziółkowska B. (2015), Psychologia rozwoju człowieka. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
5. Hartley P. (2006), Komunikowanie interpersonalne. Wydawnictwo ASTRUM, Wrocław.
6. Hurlock E.B. (1985), Rozwój dziecka, tom I-II. Wydawnictwo PWN, Warszawa.
7. Łobocki M. (2003), Metody i techniki badań pedagogicznych. Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.

8. Kruszewska A. (2010), Kształcenie umiejętności międzyosobowych dzieci podczas grania ról w inscenizacjach. Ośrodek Wydawniczo-Poligraficzny SIM, Warszawa.
9. McGinnis E., Goldstein A.P. (2003), Kształtowanie umiejętności prospołecznych małego dziecka. Profilaktyka agresji i zaburzeń zachowania w przedszkolu i przygotowaniu do szkoły. Instytut „Amity", Warszawa.
10. Miśkowiec E. (2012), Kształtowanie umiejętności kontaktów społecznych dziecka w rodzinie i przedszkolu. Edukacja elementarna w teorii i praktyce, 25, 3, s. 23-32.
11. Nazaruk S., Marchel J. (2016), Gotowość szkolna dzieci wyniki badań z wybranych przedszkoli z terenu Białej Podlaskiej. Wydawnictwo Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II, Biała Podlaska.
12. Ogonowska A. (2014), Rozwijanie postawy twórczej u dzieci – myślenie przez analogię i myślenie kreatywne. Wychowanie w przedszkolu, 9, s. 12-15.
13. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej, Załącznik nr 1 (Dz.U. z 2017, poz. 356).
14. Skorny Z. (1987), Proces socjalizacji dzieci i młodzieży. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
15. Smółka P. (2008), Kompetencje społeczne. Metody pomiaru i doskonalenia umiejętności interpersonalnych. Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, Kraków.